

Wat dunkt u, heb ik een taak?

Willem Gehrels en de muzikale opvoeding in Nederland 1932 - 1971

Samenvatting van een studie in twee delen. Deel 1: levensbeschrijving van Willem Gehrels. Deel 2: verschillende aspecten van het werk van Willem Gehrels.

Deel 1: Levensbeschrijving van Willem Gehrels

Hoofdstuk 1: Jeugd, studie en eerste werkkring (1885 - 1927)

Willem Gehrels wordt in 1885 geboren in een eenvoudig Amsterdams arbeidersgezin. Tijdens zijn kweekschooltijd leert hij vioolspelen en raakt onder de indruk van het bloeiende Amsterdamse concertleven, met de dirigent Willem Mengelberg als drijvende kracht. Gehrels werkt enige jaren in het lager onderwijs en volgt daarnaast een vioolopleiding. In 1919 geeft hij het onderwijzerschap op en wordt koördirecteur bij de Nationale Opera in Den Haag. Deze onderneming gaat in 1924 failliet, en Gehrels keert terug in Amsterdam. Hij komt tot de conclusie dat het muziekleven slechts steunt op een betrekkelijk elitaire concertcultuur, terwijl het aan de bevolking als geheel voorbijgaat. Wil men spreken van een gezond muziekleven, dan zal dat zijn basis moeten hebben in een muzikaal ontwikkelde bevolking. Er is dus behoefte aan de komst van muziek-pedagogen.

Hoofdstuk 2: Ontwikkeling en verdieping (1927 - 1945)

Vanaf 1927 studeert Gehrels pedagogiek bij prof. Ph.A. Kohnstamm. Hij bezoekt in 1929 een muziekpedagogisch congres in Berlijn en raakt diepgaand beïnvloed door het gedachtengoed van Jöde en Kestenbergh, die in Duitsland vorm hebben gegeven aan de zgn. Schulmusik-Reform. Terug in Amsterdam begint Gehrels te experimenteren met muziekonderwijs aan jonge kinderen. Met steun van de Maatschappij tot Bevordering der Toonkunst en het Nederlandsch Muziekpaedagogisch Verbond wordt in 1931 de Volksmuziekschool (VMS) opgericht. Hier ontvangt 'het volkskind' _twee jaar algemene muzikale vorming, voor het aan instrumentale les kan beginnen. Uit de praktijk wordt een systematische lesmethode ontwikkeld, die zijn weerslag vindt in het boek Algemeen Vormend Muziekonderwijs (1942). De opzet van de Volksmuziekschool vindt voor de oorlog in nog vier steden navolging.

Hoofdstuk 3: Het werk erkend en verbreid (1945 - 1971)

Gehrels krijgt gelegenheid om zijn methode uit te dragen als leraar op de gemeentelijke kweekschool (vanaf 1936) en op het Amsterdamsch Conservatorium, waar hij cursussen algemene pedagogiek geeft, die opleiden voor het Getuigschrift-Gehrels (vanaf 1940). In 1942 worden in Doorn voor het eerst zomercursussen gehouden voor musici en onderwijzers. In 1945 richten de (ex-)cursisten de Gehrels Vereniging op, die in regionale afdelingen en met een verenigingsblad De Pyramide, streeft naar verbetering van het muziekonderwijs volgens de beginselen van de methode Gehrels. In het kielzog van de Vereniging opereert vanaf 1947 het Gehrels-Instituut, dat behalve de zomercursus overal in Nederland nascholingscursussen voor onderwijzers organiseert. De Amsterdamse Volksmuziekschool trekt inmiddels in binnen- en buitenland de aandacht, en naar haar voorbeeld worden nog tientallen volksmuziekscholen overal in Nederland opgericht. Gehrels herzielt zijn methode in 1963 en treedt dan terug als VMS-directeur. Hij blijft als directeur van het Gehrels-Instituut nog wel nauw betrokken bij het cursuswerk. Hij overlijdt in 1971.

Deel 2: het werk van Willem Gehrels

Hoofdstuk 4: Plaatsbepaling van de Gehrelsmethode

Al sinds de oprichting van de Maatschappij tot Bevordering der Toonkunst in 1829 is een reeks van pogingen ondernomen om het vak muziek een volwaardige plaats in het regulier onderwijs te geven. In 1857 werd muziek op de lagere school verplicht en in 1890 op de onderwijzersopleidingen, maar het ontbrak aan goed opgeleide leerkrachten. Ondanks het instellen van diploma's en getuigschriften moesten inspecteurs keer op keer melden dat van systematische muzikale vorming geen sprake was. Jos Lennards, Jan de Boer en Willem Gehrels vervulden in dat opzicht een pioniersrol. De overheid ondersteunde hun initiatieven, maar tegelijk bleek dat te weinig onderwijzers van de scholingsmogelijkheden profiteerden. Gehrels' ideaal van muzikale volksopvoeding staat in een traditie die met het oprichten van 'maatschappijen' rond 1800 in gang is gezet. Tal van verenigingen, vooral uit socialistische kring, hebben vanuit een hiërarchische cultuurspreidingsgedachte geprobeerd de 'hoge' cultuur in te zetten als wapen tegen de verloedering van de massacultuur. Gaandeweg bleek echter dat de kunstopvoeders weinig weerklank vonden onder de bevolking. Gehrels zag de oorzaak daarvan in het ontbreken van muzikale opvoeding op de scholen. Hij sloot in zijn methode aan bij de volkscultuur, nl. die van het volkslied, en probeerde met zijn Volksmuziekschool tevens financiële en sociale belemmeringen voor cultuurdeelname weg te nemen.

De Gehrelspedagogiek steunt in belangrijke mate op het werk van Leo Kestenberg en Fritz Jöde. In de didactische uitwerking zijn bovendien ideeën herkenbaar van grote pedagogen als Rousseau, Pestalozzi, Fröbel en Montessori.

Hoofdstuk 5: De methode in de praktijk

In Algemeen Vormend Muziekonderwijs noemt Gehrels zelf twaalf kenmerken als een samenvatting van zijn methode. In de muziekles staat het zingend beleven centraal; doel is het kind door muziek tot muziek te brengen. Bij het aanbieden van materiaal wordt rekening gehouden met de ontwikkelingsfasen van het jonge kind. Daarbij speelt improvisatie een voorname rol. Verder wordt via allerlei bewegingselementen, waaronder het 'handzingen' bij solmiseren, de motoriek aangesproken en ontwikkeld. Muzikale fenomenen worden als kleine eenheden of Gestalten gepresenteerd, van waaruit stelselmatig een muzikaal geheel wordt opgebouwd.

Op de Amsterdamse VMS werd aan kinderen vanaf 9 jaar twee jaar algemeen vormend muziekonderwijs gegeven (afdeling A, twee uur per week). Vervolgens kon een leerling instrumentale les krijgen in de B-afdeling; daarnaast ontving men dan nog één AVM-les per week. Na vijf jaar stroomde een leerling door naar de C-afdeling (alleen instrumentaal).

Tevens waren er tal van ensembles. Voor volwassenen was er de speciale Z-afdeling.

Om alle volksmuziekscholen van een geschoold personeelskader te voorzien, voerde het Gehrels-Instituut een actief cursusbeleid. Daartoe had het Instituut enkele vaste consultants in dienst. Aan de conservatoria, op de zomercursus en overal in het land werden musici en onderwijzers vertrouwd gemaakt met het hanteren van de methode. Aan de cursussen waren examens verbonden voor het Gehrels-Getuigschrift. Het aantal consultants schoot echter te kort om in de behoefte aan nazorg te kunnen voorzien.

Daarom werden de pedagogische academies bij de nascholing ingeschakeld.

Na Gehrels' overlijden in 1971 schreef de staf van het Instituut het boek *Bouwstenen voor de muzikale vorming*, dat Algemeen Vormend Muziekonderwijs verving als lesmateriaal op

de onderwijzersopleidingen, de afdelingen Schoolmuziek van de conservatoria en de nascholingscursussen.

In 1982 kwam aan de groei van de activiteiten van het Dr. Gehrels-Instituut een einde. De overheid kondigde aan de subsidie te beëindigen op het moment dat de laatste inhoudelijke medewerker afscheid zou nemen. De nascholingsactiviteiten worden nu in geprivatiseerde vorm voortgezet door een nevenstichting, het Landelijk Centrum voor Muziek en Onderwijs.

Hoofdstuk 6 Omtrent een halve eeuw muzikale opvoeding ...

Willem Gehrels heeft op de gehele hedendaagse Nederlandse muziekpedagogiek zijn stempel gezet. Nagenoeg alle muziekscholen zijn op de leest geschoeid van de algemene muzikale vorming. De muziekpedagogiek heeft een vaste status gekregen op de conservatoria door de opleidingen voor docerend musicus en schoolmuziek. De overheid heeft de regulering van het kunstonderwijs op zich genomen en het muziekonderwijs op de basisscholen is belangrijk verbeterd, mede door de komst van vakleerkrachten. Niettemin blijft nog veel ter verbetering over. Nog steeds heeft slechts een betrekkelijk gering aantal kinderen les op een muziekschool. De gebrekkige muzikale scholing van leraren in het basisonderwijs kan door de vakleerkrachten nauwelijks worden ondervangen.

Bron

Ronald Doornekamp en Ariëtta van Olphen (1996): *Wat dunkt u, heb ik een taak? Willem Gehrels en de muzikale opvoeding in Nederland 1932 – 1971*. Uitgave van de Stichting ter bevordering van de Muzikale Vorming. De uitgave kwam tot stand met financiële steun van de Gehrels Vereniging. ISBN 903210439 x.